

SPEŁNIONY SEN JEREMY'EGO BENTHAMA

Beata CZUBA
Izabela ZALEWSKA¹

WOJSKOWA AKADEMIA TECHNICZNA

Streszczenie. Zapewnienie bezpieczeństwa przez instytucje państwa ma swoją cenę. Oprócz kosztów materialnych, konsekwencją takich działań jest ograniczanie praw i wolności obywateli. Instytucje państwa zyskały współcześnie potężne narzędzia zdobywania informacji na temat prywatności jednostek. Pomimo istnienia licznych uregulowań na poziomie państw i ponadnarodowych chroniących prawa człowieka, w tym prawo do poszanowania wolności i prywatności, prawa te są łamane przez instytucje w wielu krajach świata. Komunikacja internetowa, używanie telefonów, kart płatniczych i innych urządzeń elektronicznych to środki pozyskiwania przez instytucje danych, dające możliwość sprawowania niewidzialnego dla jednostki nadzoru, dzięki czemu życie społeczne nabiera atrybutów Panoptykonu z wyobrażeń Jeremy'ego Benthama, w którym więzień nigdy nie mógł uniknąć czujnego oka strażnika. Artykuł zawiera między innymi wyniki pilotażowych badań odnoszących się do aktywności respondentów w Internecie, a także świadomości ich praw osobistych oraz mechanizmów ich ochrony.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, prywatność, bezpieczeństwo, instytucje, nadzór.

Wstęp

Prawa człowieka stanowiące ochronę jednostki przed arbitralnym postępowaniem innych, głównie władzy, były przedmiotem zainteresowania filozofów już od czasów starożytnych. Istotą praw człowieka jest postawienie granicy pomiędzy jednostką a władzą, której podlega ona w państwie. Dzięki funkcjonowaniu tych praw człowiek wyraża potrzebę zachowania pewnej części swojego życia poza kontrolą innych ludzi. Obecnie każdy człowiek uważany jest za istotę posiadającą wolność i autonomię. Ma swoją przyrodzoną i niezbywalną godność wynikającą z faktu bycia istotą ludzką. Gwarancją przestrzegania tego stanu rzeczy jest rozbudowany system ochrony praw człowieka na szczeblu krajowym oraz międzynarodowym. Brak takiej granicy prowadzi do ustanowienia władzy totalnej nad obywatelem. Prawa człowieka obejmują swoim zasięgiem prawa osobiste, socjalne, polityczne,

¹ Studentka kierunku bezpieczeństwo narodowe Wydziału Cybernetyki WAT.

kulturalne oraz ekonomiczne². Wyróżniamy także szczególny rodzaj prawa, jakim jest prawo do wolności. Prawo to można dwojako rozumieć. Wolność rozumiana jako fizyczna możliwość przemieszczania się może być ograniczana w przypadkach określonych przez prawo, natomiast wolność myśli, sumienia i religii jest indywidualną sprawą każdego człowieka, która nie podlega ocenie zewnętrznej³.

Współcześnie obserwujemy dwie tendencje – z jednej strony obywatele tworzą organizacje, które mają strzec przestrzegania praw człowieka, z drugiej strony posłusznie oddają coraz większy obszar własnej wolności i praw osobistych we władanie instytucji państwa. Te natomiast, w imię dbałości o bezpieczeństwo obywateli, stosują praktyki inwigilacji i kontroli, realizując w ten sposób współczesną wersję Panoptykonu, czyli spełniając sen Jeremy'ego Benthama o idealnym więzieniu⁴.

Celem niniejszego artykułu jest odpowiedź na następujące pytania:

W jaki sposób instytucje publiczne wykorzystują dane osobowe obywateli w celu zapewnienia bezpieczeństwa?

Realizując własne badania pilotażowe oraz w drodze analizy danych zawartych w literaturze, podejmiemy próbę odpowiedzi na pytania szczegółowe:

1. Czym są prawa człowieka w demokratycznym państwie?
2. W jaki sposób instytucje państwa sprawują nadzór nad obywatelami?
3. Jakie instytucje i w jaki sposób przekraczają prawa osobiste obywateli?
4. W jaki sposób internauci mogą kontrolować swoją prywatność w Internecie?
5. Jakie są opinie internautów na temat stosowanych metod ochrony prywatności w Internecie?

Hipoteza stawiana na użytek niniejszej analizy brzmi: respondenci nie są świadomi swoich praw oraz nie zdają sobie sprawy z tego, że są w znacznym stopniu kontrolowani przez instytucje.

Badanie pilotażowe, przy zastosowaniu ankiety internetowej, przeprowadzono na próbie dobranych w sposób celowy 30 studentów Wojskowej Akademii Technicznej studiujących na kierunku bezpieczeństwo narodowe. Były to osoby w przedziale wiekowym 19-24 lata. Udział w badaniu był dobrowolny, a uczestnicy mieli zapewnioną anonimowość. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanej próby zostanie przeprowadzona w rozdziale 5. Ustalono dwa kryteria doboru do próby: korzystanie z Internetu oraz bycie studentem kierunku bezpieczeństwo narodowe w Wojskowej Akademii Technicznej.

² L. Koba, W. Waclawczyk (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 29.

³ B. Gronowska, T. Jasudowicz i in., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 375.

⁴ Panoptykon to pomysł idealnego więzienia autorstwa Jeremy'ego Benthama. Więzienie zbudowane w formie pierścienia otaczającego wieżę strażniczą miało być doskonałym miejscem obserwacji dla strażników pozostających w wieży i niewidocznych dla osadzonych. Celem takiej konstrukcji budynku było wzbudzenie u skazanych poczucia pozostawania pod permanentną kontrolą instytucji. Miało to prowadzić do wyćwiczenia pożądanego przez personel więzienia samokontroli u osadzonych. Ideę Panoptykonu rozwijał Michel Foucault, widząc we współczesnych instytucjach, takich jak szpitale, więzienia, szkoły etc., tendencje do roztaczania niewidzialnego dla ludzi, aczkolwiek realnego w skutkach nadzoru, w celu dyscyplinowania społeczeństwa, <https://panoptykon.org/idea> [dostęp: 11.02.2017].

1. Prawa człowieka w demokratycznym państwie

Współczesna koncepcja praw człowieka dzieli je na trzy podstawowe rodzaje: wolności i prawa osobiste, wolności i prawa społeczne, ekonomiczne, kulturalne oraz wolności i prawa polityczne. Przy czym warto wspomnieć, że prawa i wolności osobiste oraz polityczne są zaliczane do praw pierwszej generacji, z kolei prawa i wolności społeczne, ekonomiczne oraz kulturalne – do praw drugiej generacji. Wieloznaczność pojęcia prawa człowieka wynika głównie z liczby koncepcji sformułowanych w tej dziedzinie. Definicje praw człowieka są konsekwencją interdyscyplinarnych badań, których przedmiotem jest człowiek. Termin „prawa człowieka” oznacza prawa, które mają służyć jednostce w świetle norm prawa wewnętrznego oraz międzynarodowego⁵.

Pod pojęciem praw człowieka można rozumieć także te wolności, świadczenia oraz środki ochrony, których przestrzeganie powinni domagać się od społeczeństwa wszyscy ludzie. Można wówczas określić je jako zespół norm, które wynikają z istoty człowieczeństwa i które regulują relacje pomiędzy jednostką a państwem. Prawa człowieka cechują się uniwersalnością. Oznacza to, że dotyczą one absolutnie wszystkich jednostek, bez względu na ich religię, rasę, narodowość, przynależność etniczną itp.⁶

Uprawnienia, które wynikają bezpośrednio z praw człowieka, mają charakter podmiotowy. Dzięki temu jednostka może żądać od instytucji państwa zastosowania przemocy w celu wymuszenia od innego podmiotu działań pozwalających na korzystanie z praw człowieka⁷.

O prawach człowieka możemy powiedzieć, że są one przyrodzone i niezbywalne. Dzieje się tak, ponieważ ich źródłem jest godność jednostki. Oznacza to, że sam fakt bycia człowiekiem pozwala nam korzystać z tych praw. Niezbywalność w tym przypadku oznacza, iż nie jesteśmy w stanie zrzec się ich, jak również państwo nie może pozbawić praw człowieka swoich obywateli⁸.

Prawa człowieka stały się integralną częścią prawa państwowego oraz międzynarodowego. Zarówno w Polsce, jak i na świecie powstało wiele dokumentów oraz instytucji zajmujących się ich ochroną.

Jedną z ważniejszych instytucji międzynarodowych zajmujących się ochroną praw człowieka jest Organizacja Narodów Zjednoczonych. Przyczyniła się ona do powstania jednego z bardziej znaczących, uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka. Przesłanką do powstania organizacji były tragiczne wydarzenia rozgrywające się podczas II wojny światowej. Podpisanie 26 czerwca 1945 r. Karty Narodów Zjednoczonych w San Francisco stało się początkiem trwałego

⁵ J. Hołda, Z. Hołda, D. Ostrowska, J. Rybczyńska, *Prawa człowieka*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 11.

⁶ T. Astramowicz-Leyk, *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2009, s. 9.

⁷ Ibidem, s. 10.

⁸ Ibidem.

do dzisiaj procesu tworzenia systemu międzynarodowej ochrony praw człowieka⁹. Jest to obecnie najważniejszy traktat międzynarodowy, gdyż jego 103 artykuł zapewnia o prymacie postanowień w nim zawartych nad innymi zobowiązaniami międzynarodowymi. Celem Karty Narodów Zjednoczonych, poza utrzymaniem pokoju i bezpieczeństwa, jest rozwijanie współpracy międzynarodowej pomiędzy państwami członkowskimi, opartej na poszanowaniu prawa do samostanowienia o sobie poszczególnych społeczeństw. Innym równie ważnym celem jest wspólne rozwiązywanie problemów gospodarczych, społecznych, humanitarnych oraz kulturalnych w trosce o rozwój i poszanowanie praw człowieka¹⁰.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jest najważniejszym dokumentem ideologicznym. Została przyjęta przez Zgromadzenie Organizacji Narodów Zjednoczonych 10 grudnia 1946 r. w Paryżu przez 58 państw członkowskich¹¹. Ma duże znaczenie dla ochrony podstawowych wolności i praw, gdyż stworzyła podwaliny międzynarodowego systemu ochrony i gwarancji praw jednostki. W Deklaracji przyjęto zasadę bezwzględnego obowiązywania praw człowieka, należnych każdej jednostce, ponieważ wynikają z uznania godności ludzkiej, którą posiada każdy człowiek. Deklaracja odnosi się do praw i wolności zarówno osobistych, politycznych i obywatelskich, jak też do praw kulturalnych, ekonomicznych oraz społecznych¹².

Innymi istotnymi dokumentami regulującymi kwestie ochrony praw człowieka są, nazywane łącznie, Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, na które składają się Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych. Zostały one podpisane w 1976 r. przez 105 państw należących do Narodów Zjednoczonych. Preambuły obu paktów stanowią, że podstawą sprawiedliwości, wolności i pokoju na świecie jest uznanie równych i niezbywalnych praw oraz przyrodzonej godności człowieka.

Prawa gospodarcze, kulturalne i socjalne mają swój specyficzny charakter. Oznaczają uprawnienia jednostki ludzkiej do korzystania z warunków kulturalnych, bytowych i gospodarczych zabezpieczonych przez państwo, odpowiednio do jego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Powstanie Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych nie nastąpiło w sposób nagły, jak w przypadku innych dokumentów odnoszących się do praw człowieka. Było to uzależnione od tempa i poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego państwa¹³.

Kontekstem, który towarzyszy prawom człowieka, jest zazwyczaj polityka. Powstanie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ustaliło

⁹ L. Koba, W. Waclawczyk (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 57-58.

¹⁰ B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Comer, Toruń 1993, s. 14.

¹¹ Ibidem, s. 18.

¹² T. Astramowicz-Leyk, *Międzynarodowe systemy...*, op. cit., s. 20.

¹³ T. Bulenda, A. Rzepliński (red.), *Prawa i wolności człowieka*, Uniwersytet Nauczycielski MEN, Warszawa 1993, s. 79.

podstawowe prawa i wolności obywateli oraz zobowiązania państwa wobec nich. Składają się na nie niezbywalność i równość praw człowieka, uznanie wolności istoty ludzkiej, która ma równe prawo do korzystania z wolności obywatelskich i politycznych, obowiązek państwa popierania, powszechnego szanowania i przestrzegania praw człowieka, a także założenie, że każda jednostka ludzka powinna popierać i przestrzegać prawa zawarte w Pakcie¹⁴.

Kolejnym, równie ważnym dokumentem chroniącym prawa człowieka, jest Konwencja Praw Dziecka. Opiera się ona na czterech podstawowych zasadach: niedyskryminowaniu dzieci, najlepiej pojętym dobru dziecka, prawie do życia, rozwoju i przetrwania oraz włączaniu dzieci w rozwiązywanie spraw ich dotyczących. Konwencja przyjęła, że najsukuteczniejszą ochroną praw dziecka będzie kierowanie wsparcia w kierunku jego rodziny¹⁵.

Prawo do bezpieczeństwa i wolności człowieka zostało ujęte w aktach normatywnych jako odnoszące się jedynie do fizycznej strony kategorii bezpieczeństwa i wolności. Potrzebę ochrony tego prawa wyrażono już w artykule 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka: „Każda osoba ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego” oraz 9: „Nikt nie może podlegać arbitralnemu zatrzymaniu, aresztowaniu lub wygnaniu”. Prawo do wolności jest szczególnie traktowanym zapisem, dlatego instytucje zajmujące się ochroną praw człowieka bardzo poważnie traktują wymóg zgodności z przepisami prawa praktyk związanych z pozbawieniem wolności. Równie ważne przy ocenie legalności zastosowania pozbawienia lub ograniczenia wolności jest sam tryb wykonywania tego zadania przez funkcjonariuszy, głównie jeżeli chodzi o stosowanie najbardziej drastycznych i kontrowersyjnych środków przymusu bezpośredniego¹⁶.

Faktyczny sens bezpieczeństwa osobistego i prawa do wolności zapewnia pakiet minimalnych gwarancji proceduralnych, które powinny być zapewniane każdej osobie, wobec której zastosowano takie ograniczenia. Skutkuje to tym, że dana osoba lub też podmiot może skutecznie walczyć o odzyskanie wolności. Pakiet minimalnych gwarancji proceduralnych obejmuje uprawnienia dwojakiego rodzaju: gwarancje ogólne odnoszące się do wszystkich ludzi, którzy doświadczyli pozbawienia lub ograniczenia wolności, oraz gwarancje przysługujące w kontekście procesu karnego osobom zatrzymanym lub aresztowanym¹⁷.

Uprawnienia o charakterze ogólnym obejmują m.in. prawo do bezzwłocznego podania zatrzymanemu informacji o powodzie zatrzymania i zarzutach, które są mu stawiane. Natychmiastowe podanie tych informacji ma uświadomić zatrzymanego co do jego sytuacji prawnej oraz dalszych możliwości proceduralnych. Kolejną gwarancją o charakterze ogólnym jest prawo do odwołania się do sądu. Uprawnienie to zapewnia szybkie ustalenie legalności pozbawienia lub ograniczenia

¹⁴ I. Malinowska, *Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa*, Elipsa, Warszawa 1996, s. 24.

¹⁵ B. Gronowska, T. Jasudowicz i in., *Prawa człowieka i ich...*, op. cit., s. 512-513.

¹⁶ Ibidem, s. 313-314.

¹⁷ Ibidem, s. 319-320.

wolności i w przypadku braku zgodności z prawem – zarządzenie zwolnienia. Zapewnia to kontrolę pozbawienia wolności, zwłaszcza w przypadkach, kiedy trwa ono przez dłuższy czas.

W praktyce prawo to objawia się tym, że osoba zatrzymana może zainicjować sądowe postępowanie kontrolne. Jest ono przeprowadzane niezwłocznie, co jest potwierdzeniem szczególnego charakteru prawa do wolności i bezpieczeństwa¹⁸.

Trzecim prawem ogólnym jest gwarancja odszkodowania w przypadku bezprawnego pozbawienia wolności. Działa ono jednak tylko wówczas, gdy zostanie stwierdzona bezprawność pozbawienia wolności na drodze sądowej. Do odszkodowania z tego tytułu mają prawo osoby, które nie tylko zostały bezprawnie pozbawione wolności osobistej, lecz także odniosły w związku z tym szkody materialne lub niematerialne, które należy zrekompensować¹⁹.

Istnieje także jedna gwarancja dodatkowa, ponieważ jest ona ograniczona w sensie podmiotowym. Polega na natychmiastowym doprowadzeniu osoby zatrzymanej, w związku z usprawiedliwionym podejrzeniem o popełnienie czynu zabronionego, przed organ sądowy w celu zwolnienia na czas postępowania lub osądzenia²⁰.

Warto wspomnieć, że prawo do wolności i bezpieczeństwa nie ma statusu prawa absolutnego, ponieważ może podlegać uchyleniu w sytuacji nadzwyczajnej. Istnieje jednak stały wymóg legalności dotyczący każdego przypadku pozbawienia wolności, także tego, który realizowany jest w sytuacji nadzwyczajnej²¹.

Mówiąc o wolności, nie mamy na myśli jedynie wolności osobistej oraz bezpieczeństwa, ale także wolność myśli, sumienia, religii oraz przekonań. Te obszary wolności trudno jest ograniczyć. Niewiele jest też praw, które by je chroniły. Należą one do najważniejszych swobód gwarantowanych przez porządek demokratyczny państwa. Uważa się je za fundamenty zachodniej ideologii praw człowieka. Wolność myśli i sumienia to elementy niezbędne w tworzeniu demokracji, zaś wolność w kwestiach religii i przekonań tworzy zasady szacunku dla jednostki²².

Myśli, które pozostają nieuzewnętrznione, podlegają bezwzględnej ochronie i są nietykalne. Istnieją jednak metody psychomanipulacji, „prania mózgu”, stosowane w celu wywołania określonych skutków w zakresie postaw. Wywieranie presji na ludziach, głównie tych pogrążonych w depresji czy z problemami psychicznymi, staje się wówczas pogwałceniem ich autonomii²³.

Sumienie jest pojęciem interdyscyplinarnym i trudnym do zdefiniowania. Można jednak z całą pewnością stwierdzić, że wiąże się ono z pojęciem wolności. Obserwując rozwój prawa międzynarodowego, głównie humanitarnego, można zauważyć, jak istotną rolę odgrywają kategorie sumienia czy moralności. Moralność jako dobro chronione pojawia się w klauzulach niemal wszystkich dokumentów

¹⁸ B. Gronowska, T. Jasudowicz i in., *Prawa człowieka i ich...*, op. cit., s. 320.

¹⁹ *Ibidem*, s. 321.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, s. 322.

²² L. Koba, W. Waclawczyk (red.), *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 233.

²³ B. Gronowska, T. Jasudowicz i in., *Prawa człowieka i ich...*, op. cit., s. 378.

odnoszących się do praw człowieka; traktowane jest wówczas jako cel prawowity. Sumienie z kolei jest uwarunkowane społecznie i dzięki temu, że człowiek jest bytem wspólnotowym, nabiera także takiego charakteru²⁴.

Prawo do wolności wyznawanej religii jest jednym z pierwszych uznanych uprawnień. Pojawiło się ono przy okazji formułowania prawa ochrony mniejszości religijnych²⁵. Przez prawo do wolności religii i przekonań rozumie się głównie prawo do wyznawania jakiegokolwiek religii lub do niewyznawania żadnej oraz prawo do zmiany religii według własnego uznania. Dokonanie tego wyboru musi być pozbawione znamion przymusu²⁶.

Prawo człowieka do prywatności wchodzi w skład praw pierwszej generacji²⁷. Jest to prawo do poszanowania życia prywatnego, rodzinnego, domu oraz korespondencji.

Prawo do poszanowania życia prywatnego obejmuje intymność jednostki oraz swobodę jej funkcjonowania. Zapewnia ono wolność życia zgodnie z własną wolą. Obejmuje ochronę integralności moralnej i fizycznej człowieka²⁸. Życie rodzinne jest chronione przez państwo, zarówno w sferze praw politycznych, jak i obywatelskich. Dotyczy ono głównie relacji między rodzicami i dziećmi, aż do osiągnięcia przez nie pełnoletności²⁹. Kolejnym składnikiem prawa do prywatności jest prawo do poszanowania domu. Są to postanowienia ochronne zapewniające obywatelom warunki niezbędne do niezakłóconego korzystania ze swojego mienia³⁰. Przez prawo do poszanowania korespondencji należy rozumieć prawo do zachowania jej treści w tajemnicy. Nie ma przy tym znaczenia, w jakiej formie przesyłana jest owa korespondencja³¹.

2. Prawa jednostki a społeczeństwo nadzoru

Michael Foucault w książce *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*³² przedstawia techniki sprawowania nadzoru przez instytucje państwa w celu dyscyplinowania społeczeństwa, czyli narzucenia mu niezbędnych ram funkcjonowania. Ram, które byłyby realne, aczkolwiek pozwalały na iluzję wolności.

Pojęcie dyscypliny ma ścisły związek z efektem panoptykonu. Głównym celem panoptyzmu jest wzbudzenie w więźniu nieprzerwanego przeświadczenia o byciu obserwowanym, co daje gwarancję automatycznego funkcjonowania władzy. Nawet wówczas, gdy fizyczny nadzór nad osadzonym nie odbywa się ciągle, jest on nieprzerwanie skuteczny. Obowiązuje tu zasada, że władza musi być nieweryfikowalna

²⁴ Ibidem, s. 379.

²⁵ L. Koba, W. Waclawczyk (red.), *Prawa człowieka...*, op. cit., s. 233.

²⁶ B. Gronowska, T. Jasudowicz i in., *Prawa człowieka i ich...*, op. cit., s. 382.

²⁷ Ibidem, s. 353.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, s. 357-358.

³⁰ Ibidem, s. 365-366.

³¹ Ibidem, s. 370.

³² Źródło: http://portalwiedzy.onet.pl/56297,,,foucault_michel,haslo.html [dostęp: 17.02.2016].

i widzialna. Nieweryfikowalna, ponieważ więzień nie powinien wiedzieć o tym, czy jest obserwowany, czy też nie, ale zawsze musi być pewny, gdyż stale istnieje taka możliwość. To, że władza powinna być widzialna, oznacza, że więzień ma widok na wieżę, skąd jest szpiegowany³³.

Można powiedzieć, że współczesne społeczeństwo, dzięki istnieniu technologii elektronicznej pozwalającej śledzić poczynania obywateli, jest idealnym ucieleśnieniem idei Jeremy'ego Benthama. Obywatele są nie tylko obserwowani, lecz także możliwe jest przewidywanie, co zrobią w przyszłości. Jednocześnie większość ma poczucie, że robi, co chce, i że jest wolna w swoich poczynaniach. Paradoksalnie, towarzyszy nam również świadomość nadzoru sprawowanego przez instytucje. Ludzie akceptują jednak taki stan rzeczy, ponieważ mają jednocześnie poczucie wszechobecnego zagrożenia bezpieczeństwa; nadzór spostrzegają zatem jako konieczność, a nawet dobrodziejstwo.

Czerpanie informacji o obywatelach z różnorodnych źródeł jest jedną z podstawowych metod funkcjonowania wszystkich służb specjalnych oraz administracyjnych mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu i ochronę wartości konstytucyjnych przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi³⁴.

Telefon komórkowy jest idealnym narzędziem do realizowania idei nadzoru. Ma go prawie każdy i prawie zawsze przy sobie. Nie musimy z niego korzystać, by stale pozostawiać po sobie cyfrowy ślad. Informacje, jakie państwo może uzyskać na podstawie naszych połączeń, opierają się o tzw. dane transmisyjne. Na ich podstawie można wywnioskować, z kim utrzymujemy regularne kontakty, jakie mamy schematy poruszania się, jak rozległe są nasze kontakty. Szokujące jest to, że w 95% przypadków naukowcy są w stanie przewidzieć nasze zachowanie przez następne 12 godzin na podstawie danych z jednego miesiąca³⁵.

Dzięki korzystaniu z telefonu komórkowego nie tylko państwo uzyskuje dostęp do naszej prywatności. Akceptując regulaminy, które w rzeczywistości są czytane przez niewielką liczbę osób, nieświadomie przyzwalamy na łamanie tego podstawowego prawa człowieka. Przykładem takiego zachowania może być, z pozoru niewinne, pisanie wiadomości tekstowych przy wykorzystaniu funkcji autokorekty. System Windows Phone ma wówczas możliwość podpowiadania i poprawiania słów na podstawie zawartości słownika w telefonie. Słownik ten jest konstruowany przez firmę na podstawie informacji o korzystaniu z klawiatury. Każda wybrana podpowiedź, wpisywane znaki, automatyczne korekty oraz cały tekst wiadomości jest wysyłany do siedziby Microsoft, gdzie na jego podstawie udoskonala się system. Firma Microsoft zastrzega, że stosowane są środki bezpieczeństwa w przypadku haseł i numerów, jednak nie można z całą pewnością stwierdzić, czy działa to tak, jak deklaruje firma³⁶.

³³ Ibidem, s. 196.

³⁴ W. Filipkowski, W. Mądrzejowski (red.), *Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki*, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 118.

³⁵ Źródło: <https://panoptykon.org/nadzor-w-telefonie> [dostęp 28.04.2016].

³⁶ Źródło: <http://www.windowsphone.com/pl-pl/how-to/wp8/settings-and-personalization/recommended-settings-in-phone-setup> [dostęp: 23.02.2016].

3. Programy masowej inwigilacji

Gdy zagrożone jest bezpieczeństwo obywateli, z reguły stosuje się nowe zakazy oraz represje. W ciągu ostatnich dwóch lat z powodu afery Snowdena³⁷ wiele firm zajmujących się przekazywaniem informacji między zwykłymi obywatelami zadbało o ich prywatność i poufność, np. dane na serwerach Apple są specjalnie szyfrowane w sposób wykluczający ich przechwycenie przez takie instytucje jak FBI i NSA³⁸.

Władze w wielu państwach obecnie negatywnie odnoszą się do tego rodzaju rozwiązań. Były premier Wielkiej Brytanii David Cameron oraz były prezydent USA Barack Obama uzasadniali swoje stanowisko możliwością wykorzystania tego stanu rzeczy przez przestępców oraz terrorystów. Było to z ich strony polityczne wywieranie nacisku na firmy, które, tak jak Apple czy aplikacje np. WhatsApp, nie chcą ułatwić państwu masowej inwigilacji obywateli. Nie wszystkie większe portale i firmy ulegają tej presji, jednak profil działania rządów inspirowane do aktywności także inne organy. Na przykład grupa anarchistów z Hiszpanii została oskarżona o bezprawne działania tylko na podstawie tego, że korzystali z bezpiecznej poczty e-mail. Stwierdzono, że sam fakt podjęcia przez organizację działań zapewniających większą poufność jest okolicznością budzącą podejrzenia, że owa organizacja ma coś do ukrycia³⁹.

Na tej podstawie można stwierdzić, że każdy, kto zabezpiecza swoją korespondencję czy prywatne materiały, zasługują na status podejrzanego. Taką technikę stosuje wiele służb specjalnych, wyodrębnia użytkowników posługujących się szyfrowaną pocztą e-mail i dokładnie ich obserwuje.

Kolejnym przykładem masowej inwigilacji prowadzonej przez państwo mogą być działania Narodowej Agencji Bezpieczeństwa (NSA) w Stanach Zjednoczonych. Jest to jedna z największych organizacji rządowych zajmujących się inwigilacją na szeroką skalę. Zbiera informacje z popularnych usług, jak np. Skype, czy też prowadzi ataki na prywatne sieci internetowe⁴⁰. Organizacja nie działa w sposób zgodny z prawem, o czym świadczy fakt włamania do bazy jednego z największych producentów kart sim Gemalto i wykradnięcia kluczy szyfrujących, które pozwalają na śledzenie danych oraz podsłuch dużej części komunikacji światowej. Co ważne, posiadanie przez agencję kluczy szyfrujących pozwala na inwigilację niepozostawiającą żadnych śladów, co wiąże się z tym, że nie będzie ona musiała otrzymać sądowej zgody na podsłuch konkretnego człowieka⁴¹. NSA ma specjalny oddział nazywany „Follow the Money”. Posiada on informacje o ponad 180 mln transakcji finansowych z całego świata⁴².

³⁷ Edward Snowden – pracownik NSA i CIA. Ujawnił na łamach prasy kilka tysięcy ściśle tajnych dokumentów NSA, co uznano za największy wyciek danych w historii USA. Obecnie jest poszukiwany przez rząd Stanów Zjednoczonych pod zarzutem szpiegostwa i ujawnienia tajemnic państwowych. Zob. G. Greenwald, *Snowden. Nigdzie się nie ukryjesz*, Agora, Warszawa 2014.

³⁸ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/narzedzia-wysokiego-ryzyka> [dostęp 14.03.2016].

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanske-i-brytyjskie-agencje-wywiadowcze-podejma-sie> [dostęp: 16.03.2016].

⁴¹ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/agencje-wywiadu-amerykanska-nsa-i-brytyjska-gchq> [dostęp: 16.03.2016].

⁴² Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanska-narodowa-agencja-bezpieczenstwa-nsa-national-security> [dostęp: 16.03.2016].

Programy masowej inwigilacji mają zapewnić bezpieczeństwo obywatelom i uchronić nas przed atakami terrorystycznymi. Wydawać by się mogło, że powinny one dotyczyć ludzi podejrzanych o powiązania ze światem przestępczym. W rzeczywistości jedynie 10% inwigilowanych osób to jednostki podejrzane o terroryzm, głównie jednak tylko na podstawie mało wiarygodnych przesłanek, jak kraj pochodzenia czy obco brzmiące nazwisko. Pozostałe 90% stanowią zwykli użytkownicy Internetu⁴³.

4. Przykłady łamania prawa do prywatności oraz nadużycia w obszarze wolności i praw osobistych człowieka

Można by przytoczyć wiele przykładów łamania praw w obszarze naszej wolności oraz prywatności. Wiele z nich dotyczy ludzi, którzy nie mają świadomości, że ich prawa w tej sferze nie są przestrzegane. Nadużycia zdarzają się głównie w Internecie, który umożliwia, w odróżnieniu od innych mediów, takich jak radio czy telewizja, powoływanie się na tzw. „warunkowe zwolnienie od odpowiedzialności”. Instytucja ta pozwala właścicielowi strony internetowej na uniknięcie odpowiedzialności za publikowane przez niego treści naruszające cudze prawa. Zmusza go jedynie do usunięcia materiałów wskazanych przez poszkodowanego. W polskim i europejskim prawie prawo to obowiązuje odpowiednio jako dyrektywa 2001/29/EC oraz ustawa z dnia 18.07.2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną art. 14 pkt 1⁴⁴.

Polska Konstytucja w art. 30 gwarantuje swoim obywatelom ochronę ich godności, która jest uważana za źródło wolności oraz praw człowieka. Niestety, jest to jedno z praw osobistych, które jest najczęściej łamane w cyberprzestrzeni. Przykładem mogą być filmy publikowane w serwisach internetowych, które są jednocześnie udostępniane wszystkim użytkownikom portalu. Jako że są to filmy upubliczniane bez zgody osób nagrywanych, zwykle mają charakter upokarzający⁴⁵.

Prawo do prywatności jest często wymieniane razem z innymi prawami, takimi jak nietykalność cielesna czy też wolność słowa. W praktyce prywatność, zwłaszcza w Internecie, jest jedynie luksusem dostępnym dla nielicznych⁴⁶. Internet powstał na bazie połączenia pomiędzy dwiema wyższymi uczelniami w USA, dlatego wszystkie informacje, które zamieszczamy w sieci, nawet te najbardziej poufne, nim trafią do adresata lub miejsca docelowego, docierają najpierw do tego miejsca. W konsekwencji nasze maile, dokumenty zapisane w tzw. „chmurze”, zdjęcia zamieszczane na portalach społecznościowych przechodzą przez terytorium Stanów Zjednoczonych i bez problemu mogą zostać przechwycone. Na potwierdzenie tego

⁴³ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/kim-sa-ludzie-ktorych-inwigiluja-amerykanskie-sluzby> [dostęp: 16.03.2016].

⁴⁴ W. Orliński, *Internet. Czas się bać*, Agora SA, Warszawa 2013, s. 44-45.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 49.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 90.

twierdzenia warto przytoczyć słowa Ladara Levisona⁴⁷, który stwierdził, że gdyby ludzie wiedzieli o tym, o czym wie on, z pewnością nie korzystaliby z popularnych serwisów oferujących usługę poczty elektronicznej⁴⁸.

Jednym z bardziej obrazowych przykładów naruszania prywatności zwykłych obywateli jest stosowana w ramach amerykańskiej agencji bezpieczeństwa procedura nazywana potocznie LOVEINT, polegająca na szpiegowaniu przez pracowników z „powodów sercowych”. Śledzili oni również następnych partnerów, powołując się głównie na chęć pomocy i zapewnienie bezpieczeństwa. Co ważne, podsłuchiwane były osoby także o obcym obywatelstwie oraz rozmowy zagraniczne. Świadczy to o tym, że nasze rozmowy są stale rejestrowane i w razie potrzeby do wszystkiego można powrócić bez celów związanych z bezpieczeństwem czy wywiadem⁴⁹.

Innym dość specyficznym przykładem naruszania prywatności obywateli jest zachowanie amerykańskiego oficera współpracującego z NSA. Podsłuchiwane przez niego rozmowy nie miały żadnego związku z działaniami prowadzonymi przez agencję, a jedynym powodem, dla którego owe rozmowy były podsłuchiwane, była chęć nauczania się przez oficera języków obcych⁵⁰.

Warto wspomnieć, że tylko w roku 2012 NSA odnotowała ponad 3 tysiące naruszeń odnośnie do prowadzenia śledztw i podsłuchów przez pracowników. Większość z nich nie została zdemaskowana z powodu prowadzenia wewnętrznych dochodzeń lub też winowajców nie dotknęła żadna kara⁵¹.

5. Analiza badań własnych

Badaniu została poddana grupa osób w przedziale wiekowym 19-24 lata. Dobór badanej próby był celowy. Głównym kryterium doboru do próby był fakt studiowania na kierunku bezpieczeństwo narodowe w Wojskowej Akademii Technicznej oraz korzystanie z Internetu.

W badaniu wzięło udział 46 osób. Do dalszej analizy zakwalifikowano 30 ankiet. Odrzucono ankietę, które wypełniono nierzetelnie (16 ankietowanych). Badanie zostało przeprowadzone w formie ankiety internetowej. Składała się ona z metryczki, pytań zamkniętych oraz otwartych.

Rozkład danych społeczno-demograficznych badanych zawiera tabela nr 1.

Hipoteza główna zakłada, że respondenci nie są świadomi swoich praw i wolności oraz nie zdają sobie sprawy z tego, że są w znacznym stopniu kontrolowani przez instytucje.

⁴⁷ Ladar Levison – założyciel poczty e-mail *Lavabit*. Poczta jest dobrze szyfrowana, co uniemożliwia kradzież przesyłanych danych. Jednym z użytkowników poczty był Edward Snowden. Zob. <http://www.bloombergbusinessweek.pl/artykul/1050283.html?print=tak&p=0> [dostęp: 3.04.2016].

⁴⁸ W. Orliński, *Internet. Czas...*, op. cit., s. 94.

⁴⁹ Ibidem, s. 214-215.

⁵⁰ Ibidem, s. 216.

⁵¹ Ibidem.

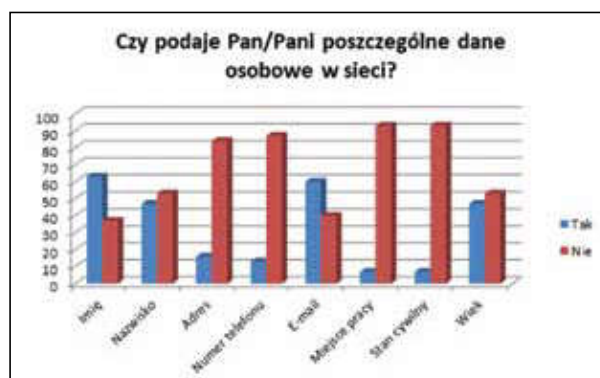
Tabela 1. Dane społeczno-demograficzne

Wiek	Liczba
19-24	30
Wykształcenie	
Wyższe	4
Średnie	26
Płeć	
Kobieta	13
Mężczyzna	17
Stan cywilny	
Wolny/a	29
Żonaty/zamężna	1
Miejsce zamieszkania	
Wieś	11
Miasto do 50 tys. mieszkańców	6
Miasto powyżej 50 tys. do 100 tys. mieszkańców	4
Miasto powyżej 100 do 500 tys. mieszkańców	0
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	9

Źródło: badania własne, N = 30

Ankietowani zapytani o upublicznianie swoich prywatnych danych w Internecie wskazali, że najczęściej podają takie informacje jak: imię (63%) oraz adres email (60%). Miejsce pracy czy status cywilny wskazano jako podawane rzadko (7%). Wykres nr 1 pozwala porównać wskazania respondentów.

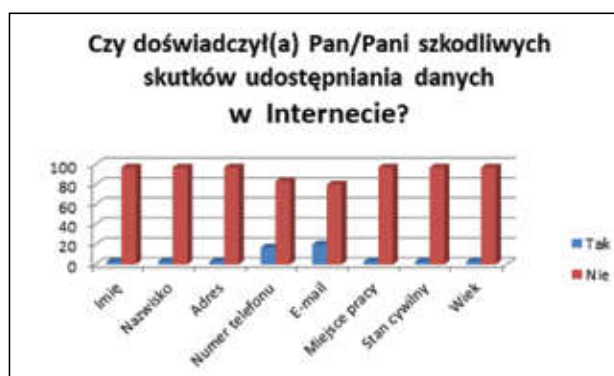
Wykres 1. Częstotliwość upubliczniania danych osobowych w sieci

Źródło: Opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Osoby badane wypowiadały się również na temat szkodliwych skutków umieszczenia danych osobowych w Internecie. Ilustracja wyników zamieszczona została na wykresie nr 2. We wszystkich przypadkach respondenci nie spotkali się lub spotkali się sporadycznie z sytuacjami, w których ktoś wykorzystałby ich dane osobowe w szkodliwy dla nich sposób. Dane, które najczęściej były wykorzystywane, to: numer telefonu (17%) oraz adres e-mail (20%). Szkodliwość wynikająca z upublicznienia pozostałych danych dotknęła 3% badanych.

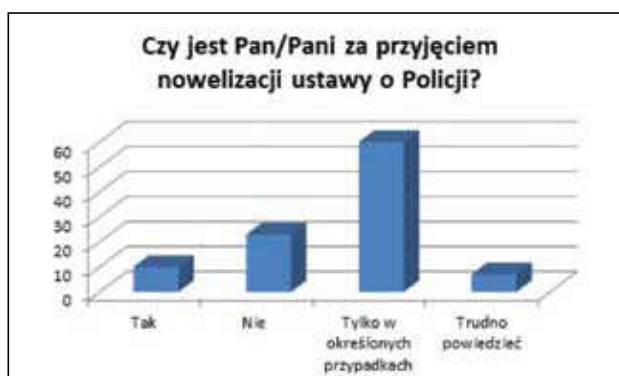
Wykres 2. Doświadczenie szkodliwych skutków udostępniania danych

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Respondenci zostali także poproszeni o zajęcie stanowiska w sprawie nowelizacji ustawy o policji, która umożliwia służbom specjalnym uzyskanie dostępu do danych telekomunikacyjnych i kontroli operacyjnej. Ponad połowa pytaných (60%) jest za nowelizacją, pod warunkiem że jej postanowienia miałyby być wykorzystywane tylko w poważnych przypadkach, takich jak np. podejrzenie o terroryzm; 23% respondentów opowiada się przeciwko nowelizacji.

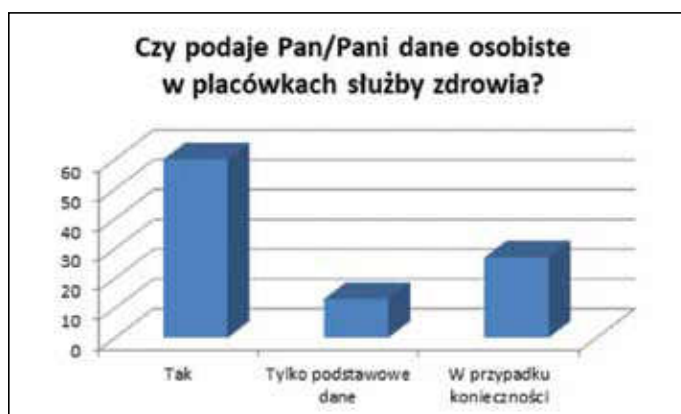
Wykres 3. Opinie w sprawie wprowadzenia nowelizacji ustawy o Policji

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

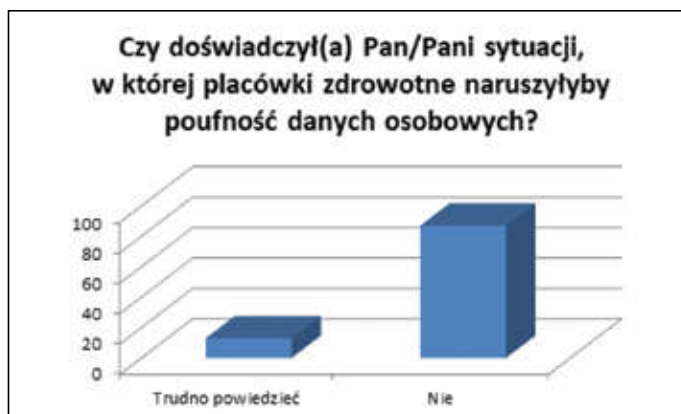
Kolejną poruszaną kwestią był przepływ danych osobowych w placówkach służby zdrowia. Większość respondentów (60%) podaje swoje prywatne dane za każdym razem, gdy są o to proszeni. Respondenci nie doświadczali nieprzyjemnych sytuacji związanych z wyciekiem owych danych. W badanej próbie 87% respondentów deklaruje, że taka sytuacja się nie zdarzyła.

Wykres 4. Udostępnianie danych osobowych placówkom służby zdrowia

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Wykres 5. Doświadczenie naruszenia danych osobowych przez służbę zdrowia

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Kwestionariusz ankiety zawierał także pytania pozwalające ocenić stosunek badanej grupy do monitoringu w miejscach publicznych. Większość (60%) jest za umieszczaniem kamer, czuje się wówczas bezpieczniej, zarówno osobiście, jak również w kwestii mienia. W sprawie gromadzenia przez instytucje państwowe

informacji na temat swoich obywateli połowa wyraziła się o tym działaniu pozytywnie (50%), zaś 43% badanych jest przeciwna takim praktykom.

Wykres 6. Opinie w sprawie monitoringu publicznego

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

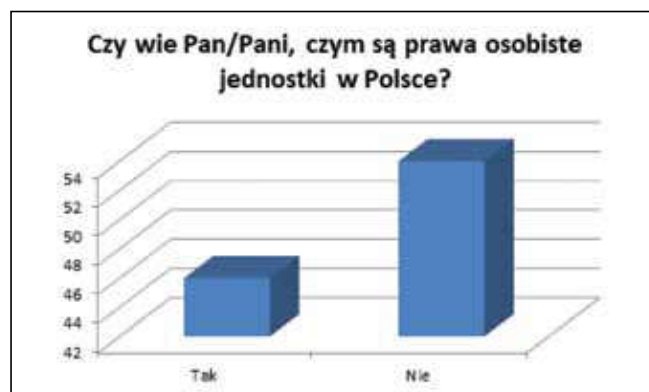
Wykres 7. Opinie w sprawie gromadzenia informacji o obywatelach

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Najważniejszą częścią badania były pytania odnoszące się do praw osobistych jednostki w Polsce. Mimo że osoby ankietowane to studenci kierunku bezpieczeństwo narodowe, ponad połowa ankietowanych (54%) nie wiedziała, czym są prawa osobiste, 46% ankietowanych podejmowało próby wyjaśnienia pojęcia, jednak nie odnosiły się one do praw osobistych, lecz do innych obszarów, np. prawo do pracy.

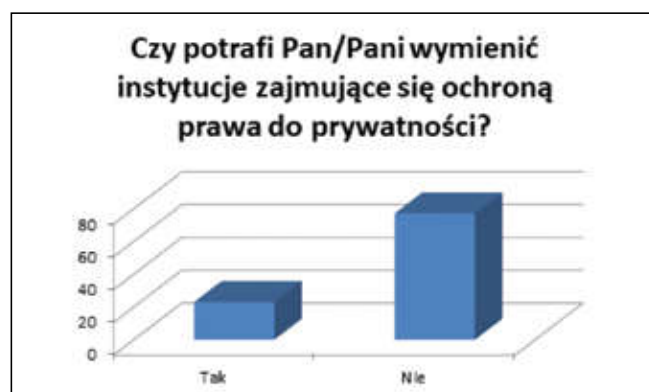
Wykres 8. Znajomość praw osobistych jednostki

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Respondenci zostali poproszeni także o wymienienie instytucji, które zajmują się ochroną prawa jednostki do prywatności. 77% ankietowanych nie było w stanie prawidłowo wskazać instytucji chroniących prawa człowieka. Ponad połowa ankietowanych (57%) nie wiedziałaby, co zrobić w sytuacji, gdyby ich prawa osobiste były łamane. 3% respondentów nie podjęłoby żadnych działań. Pozostałe 40% zadeklarowało następujące działania: zgłoszenie sprawy na policję, dociekanie sprawiedliwości drogą prawną, samodzielne szukanie rozwiązania problemu lub zgłoszenie go do instytucji publicznych (Rzecznik Praw Obywatelskich, Trybunał Konstytucyjny, Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych).

Wykres 9. Znajomość instytucji zajmujących się ochroną prawa do prywatności

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych, Warszawa 2016, N = 30

Uzyskane w badaniu wyniki pozwalają na potwierdzenie hipotezy, że respondenci nie są świadomi swoich praw i wolności oraz nie zdają sobie sprawy z tego, że są w znacznym stopniu kontrolowani przez instytucje.

Podsumowanie

Władze wielu znaczących demokratycznych państw, takich jak Stany Zjednoczone czy Wielka Brytania, są przeciwne wprowadzeniu bezpiecznych narzędzi komunikacji, które uniemożliwiałyby kontrolę korespondencji i przesyłanych danych, powołując się głównie na zagrożenie ze strony terrorystów i przestępców internetowych⁵².

Państwa stosują wobec swoich obywateli programy masowej inwigilacji, zbierają o nich dane, często w nielegalny sposób, w celu sprawowania nad społeczeństwem pełnej kontroli. Niestety, jednostki, które są podejrzane o terroryzm lub inne przestępstwa, stanowią niewielki odsetek osób, które są stale inwigilowane⁵³.

Parlament Unii Europejskiej jest jednym z organów, który otwarcie piętnuje programy masowej inwigilacji. Poza zajmowaniem określonego stanowiska w tej sprawie podejmuje także realne kroki w postaci rezolucji, aby ograniczyć ten proceder⁵⁴.

Organem, który również zajął stanowisko w tej kwestii, jest Rzecznik Generalny Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Z jego opinii wynika, że Europa powinna uniemożliwić dostęp, zwłaszcza USA, do swoich kanałów komunikacji elektronicznej z powodu naruszania prawa do prywatności obywateli. Stanowisko to może okazać się pierwszym krokiem do negocjacji standardów ochrony danych osobowych między Unią a USA⁵⁵.

Prawo do prywatności łamane jest przez wiele instytucji, zarówno rządowych, jak i pozarządowych. Prawo chroni administratorów portali internetowych, krzywdząc przy tym zwykłych obywateli, którzy często nawet nie mają dostępu do sieci⁵⁶. Firmy i korporacje nie są jedynymi instytucjami naruszającymi naszą prywatność. Służby specjalne państw operują danymi osobowymi bez postanowień sądów. Dostęp do takich danych jest dla nich niezwykle prosty, co pokazuje, jak bardzo nasze dane narażone są na niewłaściwe użycie⁵⁷.

Użytkownicy Internetu często sami udostępniają swoje dane osobiste w sieci. Większość zagrożeń zależy zatem głównie od użytkownika. Częstotliwość wystąpienia tych zagrożeń jest zależna także od czasu przeznaczanego na korzystanie z Internetu⁵⁸. Większość internautów czuje się bezpiecznie w sieci, jednak przestępstwa o takim charakterze są przez nich uznawane za niebezpieczne⁵⁹.

⁵² Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/narzedzia-wysokiego-ryzyka> [dostęp: 8.04.2016].

⁵³ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanska-narodowa-agencja-bezpieczenstwa-nsa-national-security> [dostęp: 8.04.2016].

⁵⁴ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/parlament-europejski-znow-pietnuje-masowa-inwigilacje> [dostęp: 8.04.2016].

⁵⁵ Źródło: <https://panoptykon.org/wiadomosc/unia-europejska-zamrozi-przekazywanie-danych-do-usa> [dostęp: 8.04.2016].

⁵⁶ W. Orliński, *Internet. Czas...*, op. cit., s. 44-45.

⁵⁷ Ibidem, s. 218.

⁵⁸ Dane za: M. Feliksiak, *Bezpieczeństwo w Internecie*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015, s. 2-5.

⁵⁹ Dane za: J. Fryłow, *Opinie o bezpieczeństwie w Internecie*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2013, s. 5.

Biorąc pod uwagę wyniki badań własnych, można stwierdzić, że respondenci nie zdają sobie sprawy z kontroli, którą sprawuje nad nimi państwo, oraz nie są świadomi swoich praw, które przysługują obywatelom żyjącym w ustroju demokratycznym. Badanie przeprowadzono na niewielkiej próbie, ma ono zatem charakter pilotażowy, wskazujący pewne trendy, nie pozwala na generalizację wniosków. Niemniej jednak może stanowić punkt wyjścia do projektowania kolejnych, szerszej zakrojonych badań.

BIBLIOGRAFIA

- [1] ASTRAMOWICZ-LEYK A., *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2009.
- [2] BULENDA T., RZEPLIŃSKI A. (red.), *Prawa i wolności człowieka*, Uniwersytet Nauczycielski MEN, Warszawa 1993.
- [3] FELIKSIAK M., *Bezpieczeństwo w Internecie*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2015.
- [4] FILIPKOWSKI W., MĄDRZEJOWSKI W. (red.), *Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki*, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- [5] FRYŁÓW J., *Opinie o bezpieczeństwie w Internecie*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2013.
- [6] GREENWALD G., *Snowden. Nigdzie się nie ukryjesz*, Agora, Warszawa 2014.
- [7] GRONOWSKA B., JASUDOWICZ T. i in., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Dom Organizatora, Toruń 2010.
- [8] GRONOWSKA B., JASUDOWICZ T., MIK C., *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, Comer, Toruń 1993.
- [9] HOŁDA J., HOŁDA Z., OSTROWSKA D., RYBCZYŃSKA J., *Prawa człowieka*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- [10] KOBĄ L., WACŁAWCZYK W. (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- [11] MALINOWSKA I., *Prawa człowieka i ich ochrona międzynarodowa*, Elipsa, Warszawa 1996.
- [12] ORLIŃSKI W., *Internet. Czas się bać*, Agora SA, Warszawa 2013.

Netografia

- [1] <https://panoptykon.org/nadzor-w-telefonie> [dostęp 28.04.2016].
- [2] <http://www.windowsphone.com/pl-pl/how-to/wp8/settings-and-personalization/recommended-settings-in-phone-setup> [dostęp: 23.02.2016].
- [3] <https://panoptykon.org/wiadomosc/narzedzia-wysokiego-ryzyka> [dostęp 14.03.2016].
- [4] <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanske-i-brytyjskie-agencje-wywiadowcze-podejma-sie> [dostęp: 16.03.2016].
- [5] <https://panoptykon.org/wiadomosc/agencje-wywiadu-amerykanska-nsa-i-brytyjska-gchq> [dostęp: 16.03.2016].

- [6] <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanska-narodowa-agencja-bezpieczenstwa-nsa-national-security> [dostęp: 16.03.2016].
- [7] <https://panoptykon.org/wiadomosc/kim-sa-ludzie-ktorych-inwigiluja-amerykanske-sluzby> [dostęp: 16.03.2016].
- [8] http://portalwiedzy.onet.pl/56297,,,,foucault_michel,haslo.html [dostęp: 17.02.2016].
- [9] <http://www.bloombergbusinessweek.pl/artykul/1050283.html?print=tak&p=0> [dostęp: 03.04.2016].
- [10] <https://panoptykon.org/wiadomosc/narzedzia-wysokiego-ryzyka> [dostęp: 8.04.2016].
- [11] <https://panoptykon.org/wiadomosc/amerykanska-narodowa-agencja-bezpieczenstwa-nsa-national-security> [dostęp: 8.04.2016].
- [12] <https://panoptykon.org/wiadomosc/parlament-europejski-znow-pietnuje-masowa-inwigilacje> [dostęp: 8.04.2016].
- [13] <https://panoptykon.org/wiadomosc/unia-europejska-zamrozi-przekazywanie-danych-do-usa> [dostęp: 8.04.2016].

JEREMY BENTHAM'S DREAM CAME TRUE

Abstract. Security protection of the State institutions has its price. In addition to the costs of material magnitudes of such actions, it strains the human rights and freedoms of its citizens. Today in the Internet age, the State institutions have added a powerful tool to its ability of obtaining information, and, at the same time, possibility of infringing on the privacy of individuals. Despite the existence of numerous regulations within the State law, and transnational agencies over watching the human rights, including the rights for individual freedoms and privacy, those rights are violated by institutions in many countries around the world. Internet communication, using the phone cards and the other electronic devices, is a means of obtaining various data and gives trespassers the ability to exercise invisible observation of the individual. Hence, the social life, as is noticed by the authors, takes on the attributes of the Panopticon from the concept of Jeremy Bentham. In essence, the prisoner or the observed can never forget that one is subjected to being observed by the vigilant eye of a guard. The article researches this problem and includes, inter alia, pilot results of a study done on activity of the respondents using the Internet, as well as on their awareness of personal rights on that matter, and on knowledge of protection mechanisms.

Keywords: human rights, privacy, security, institutions, oversight.

II. HETEROGENICZNE ZAGADNIENIA BEZPIECZEŃSTWA

